

Az életmű megismerésének lehetőségét, az elmélyülés útjait, a költő emléke ápolását és ébren tartását kínálták a *Partium* és a *Tariménes* folyóiratok tematikus számai (2004-ben, illetve 2006-ban), amelyek a Ratkó-kutatás legkiválóbb helyi és országos személyiségeit, tudós kutatóit és értelmezőit sorakoztatták föl, szólaltatták meg. *Ratkó József összes művei* megjelenetésének szorgalmazása is helyi fogantatás. A sorozat első két kötete – *Versek* (két kiadásban – 2000, illetve 2003), *Drámák* (2002) – megjelenésre előkészítésében, a szöveggondozó Ratkó Lujza mellett, ki más vállalhatott volna meghatározó szerepet, mint Babosi László! Támogatóra és kiadásra vár a prózai alkotásokat, továbbá a leveleket felölelő kötet.

A kötetben találjuk azok nevét is, akik a legtöbbet tették a Ratkó-életmű értelmezéséért és elfogadtatásáért: Jánosi Zoltán, Antall István, Nagy András László, Görömbei András, Vasy Géza, Márkus Béla, Szabóné Cseh Ágnes. De az összképbe azok neve is beletartozik, akik csak néhány sorral vittek közelebb az életű megismeréséhez, kultusza ápolásához. Ugyanezt szolgálják a nevéhez kötődő irodalmi összejövetelek, az emléket ápoló és ébren tartó Ratkó József Baráti Társaság, a Ratkó-díj kiosztásának alkalmi, a Ratkó-szavalóverseny megszervezése, a költő nevét viselő nyelvtár napi működése is.

A bibliográfiai kutatás, a szerkesztés természetes velejárója volt az a sok-sok tanulmány írása, a publikálatlan kéziratok, levelek közzététele, amelyek Babosi Lászlót az életmű egyik legkiválóbb ismerőjévé avatták. Csodálatos lehetőség egy ifjú irodalomtörténész, bibliográfus számára, aki e kötetel beírta nevét a magyar irodalomtörténet aranykönyvébe. Munkája során a Németh László- és Szabó Dezső-bibliográfiát megalkotó Hartyányi István, a Márai-bibliográfiát közreadó Mézáros Tibor, a Fekete István-bibliográfiát összeállító Horváth József neve és munkája állt előtte követendő példaként. Bizton mondhatjuk: a Ratkó-bibliográfia ki bírja az azokkal való összehasonlítást.

(Babosi László (összeáll.): Ratkó József bibliográfia. Nyíregyháza, Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, 2010. 412 p.)

Máriás József

Szentesi kulisszák mögött

A színház világa, azon belül is a magyarországi színjátszás iránt érdeklődőknek, ha meghallják Szentes nevét, elsőként bizonyára a drámatagozatos Horváth Mihály Gimnázium jut az eszükbe. A település elhíresült iskolája ugyanis gyakran bukkan fel színházi életünk közkedvelt alakjainak visszaemlékezéseiben. Ennél kevésbé ismert azonban a város színházi életének története, amelynek bemutatására Kruzslíc Pál vállalkozott. A szerző gazdagon ellátta jegyzetekkel kötetét, amelyhez számos forrásdokumentumot, színháztörténeti összefoglaló munkát, monográfiát felhasznált. (Ez utóbbiak külön jegyzékben szerepelnek a könyv végén.)

Kruzslíc Pál öt felvonásban mutatja be Szentes színháztörténetét. Öt nagy egységre tagolja a kötetet, igazodva Magyarország történelmének fordulópontjai-

hoz, a honi, valamint a szentesi színjátszás történetéhez egyaránt. Minden fejezetnél ugyanazt a szerkezeti felépítést követi a szerző, amikor nemcsak a szűken értelmezett helyi színház történetet dolgozza fel, hanem tágabb kitekintést ad, szélesebb kontextusba helyezve azt. Egyrészt beágyazva a magyar történelem adott időszakába, az ország művelődés- és színház történetébe, másrészt csak a szentesi színjátszás történéseire fókuszálva. Utóbbiakat tekintve a városba érkezett színtársulatokról, a helyi műkedvelők előadásairól, valamint a szentesi születésű és országos hírűvé vált színházi emberekről egyaránt ír, gyakran idézve a forrásokat, a korabeli sajtóhíreket is. A főbb egységeket kísérő kitekintésekben az általános, országos viszonyok tárgyalása mellett három másik város kapott kitüntetett helyet. Egyrészt Szeged mint a Szenteshez legközelebb eső nagyváros, valamint Pápa és Esztergom. Utóbbi települések nagyságuk, lakosaik száma okán, hiszen ebben a tekintetben Szenteshez nagyon hasonlóak.

1790 jeles dátum a magyarországi színjátszás történetében, hiszen Kelemen László vezetésével ekkor kezdte meg működését az első állandó, magyar nyelven játszó színtársulat. Ennek megfelelően a kötet első fejezete 1790-től az 1848-as forradalomig tartó időszakot mutatja be, vázlatosan megrajzolva először a történeti hátteret, a hazai színikultúra jellemzőit, majd képet adva a XVIII–XIX. század fordulójának Szenteséről, és csak azután térve rá a szentesi színjátszás, az abban az időszakban bemutatott darabok és fogadtatásuk tárgyalására. Az említett időszakban lakosság számát tekintve dinamikusan növekvő Szentesen 1838-ban volt az első olyan, hivatásos magyar színészek által tartott előadás, amelyről hiteles feljegyzések maradtak az utókorra. Nagy valószínűséggel korábban is szerepeltek már vándortársulatok a városban, de írásos nyoma e fellépéseknek nem maradt fenn. 1838 januárjában Hevesi Imre társulata érkezett ide, és kilenc héten át szórakoztatta a nagyréműt, azonban szereplésükről részletesebb adatok sajnos, nem maradtak ránk. A következő esztendőkből a településen csak szórványosan voltak láthatók színházi produkciók, bár egyre inkább felismerték, hogy a színjátszás milyen jelentős szerepet játszhat a magyar nyelv ápolásában.

Az 1848/49-es év a színikultúra terén is fontos határvonalat jelöl. A szabadságharc leverését követően Magyarországon a színházi területet is nagyon szigorúan szabályozták, és természetesen ez is visszavetette a színházi élet fejlődését. Ezen a téren is csak az 1860-as évektől történtek érzékelhető változások. A szaporodó színházi előadásokat a helyi sajtó kiemelt figyelemmel kísérte már ekkoriban. Tudósításaikban nem fukarkodtak az elismerő szavakkal, ha Rambovszky József méltatásáról volt szó. Erre minden okuk meg is volt, hiszen a lengyel származású férfiú, aki rajongott a színházért, 1869-től a Zöldkoszorú vendéglő bérlőjeként nyári színikört hozott létre, s a vendéglő hosszabb távú bérletéért cserébe azt is vállalta, hogy fedett, téli színikör felépítésével biztosítja a folyamatos színjátszás lehetőségét Szentesen. Az új Vigadó termet 1874. október 24-én avatták fel. Az alkalmi játszóhelyeket ezzel végre felváltotta az állandó színházterem. Ennek óriási volt a jelentősége, hiszen az időjárás mellett a nyári előadások nézőszámát erőteljesen befolyásolta, hogy arra az időszakra esett a mezőgazdasági munkák dandárja.

A harmadik fejezet kronológiai behatárolása teljes mértékben a szentesi eseményekhez igazodik, hiszen a színikör átadásától 1909-ig, a színház névadásáig tartó időszakot mutatja be. 1874. június 26-án ünnepélyes keretek között megnyílt tehát az új nyári színikör, s rá néhány hónapra a fedett terem is. A művészetpártoló ven-

déglős azonban e két helyszín mellett még a kertben is biztosított lehetőséget színelőadások bemutatására kellemes nyári estéken. A lelkesedést látva talán nem is csoda, hogy Rambovszky leánya maga is színésznőnek állt, és néhány évvel később fel is tűnt Szentesen, ahol évről évre újabb s újabb vándortársulatok jelentek meg, változó sikert aratva. 1880-ban a kritikák mindenesetre az egekig magasztalták Prielle Kornélia, a Nemzeti Színház művésznőjének vendégjátékát. 1885-től Rambovszky más településre tette át székhelyét. 1898 újabb fordulópontot jelentett, hiszen az akkoriban már igen leromlott állapotba került Zöldkoszori vendéglő helyén felépült Petőfi Szállodában páholyokkal ellátott színháztermet is kialakítottak. A kötetben fellelhető fekete-fehér fotók tanúsága szerint mind a Petőfi Szálló, mind pedig maga a színházterem impozáns volt. Nemcsak vándortársulatok fordultak itt meg, de a különféle helyi szervezetek is bemutattak műkedvelő előadásokat, koncerteket, s itt is megjelent a korszak nagy találmánya, a mozgókép. Szentesen ekkoriban a legkiemelkedőbb színházi eseményként kétségteljesen Jászai Mari fellépését tartották számon, bár olyan más neves színészek is felléptek ebben az időszakban, mint például Újházi Ede. A még 1898-ban átadott termet azonban tíz esztendővel később mégiscsak a Szentesről indult színésztársulatról nevezték el. 1909 tehát a színház névadásának jeles dátuma. Ki is volt Tóth József, akiről elnevezték Thália szentesi templomát? A szerző külön fejezetet szentel a jónevű jellemszínész életútjának bemutatására. A szentesi születésű, sokoldalú férfiú kezdetben vándorszínészként áldozott Thália oltárán, majd közel két évtizeden át a Nemzeti Színház tagjaként játszott, kiváló Shakespeare-színész volt, tanította az utánpótlást, színpadi szerzőként és fordítóként is működött, külföldi körutazása során tanulmányozta az európai országok színházművészetét, és tapasztalatait itt-hon cikksorozatban osztotta meg az olvasókkal. Sikerekben gazdag pályafutásának még fiatalon, ereje teljében gégebetegsége vetett véget. Fia, Tóth Imre szintén a színházban találta meg hivatását. 1909-ben már a Nemzeti Színház igazgatójaként írta meg levelét Szentes polgármesterének, amelyben köszönetét fejezte ki, hogy édesapjának így módon állít emléket szülővárosa. A köszönőlevelet teljes szövegével el is olvashatjuk a kötetben.

Az 1910 és 1944 közötti időszak – amelynek tárgyalása újabb fejezetet alkot – politikai, társadalmi változásai, gazdasági nehézségei természetesen meghatározták a színházi élet fejlődését. De nem feledkezhetünk meg a mozi látványos térnyeréséről sem. 1912-ben három mozi is működött Szentesen. Ez természetesen nem könnyítette meg a településre érkező színészek életét, bár voltak teltházak, sikeres előadások is, amelyekben olyan neves művészek is felléptek, mint Fedák Sári vagy Rózsahegyi Kálmán. A századfordulót követően igencsak megélenkült az egyesületi élet, számos műkedvelő előadás született a különféle önképzőkörök, egyletek jóvoltából. Mindennek a háború vetett véget, 1944 szeptemberében a színházat hadi célokra lefoglalták.

A második világháborút követően aztán viszonylag gyorsan újjászületett a színházi élet Szentesen, méghozzá a Szegedi Városi Színház vendégjátékával 1945. április 13-án. A '60-as évek végére újjították fel a színházat, amely a '70-'80-as években élte virágkorát. A kor országosan ismert, vezetői színészei fordultak meg itt különféle műfajú darabokkal, önálló estekkel, Tolnay Kláritól és Bessenyei Ferencről Latinovits Zoltánon át egészen Mensáros Lászlóig. A szentesi színházszereplő közönség és az időközben teljes felújításra megérett épület, az egykoron oly

impozáns Petőfi szálló színházterme 2008 májusában, a szegedi társulat *Anconai szerelmek* című zenés komédiájával búcsúzott el egymástól, abban a reményben, hogy a felújítási munkálatokat követően lesz még folytatás.

A szerző a kötet zárófejezetét a Szentesen született művészeknek szenteli. Többek között Őze Lajos, Pitti Katalin, Gáspár Sándor, Szőke András életútját, pályáját rajzolja meg. Majd azokról a művészekről ír, akik ugyan nem a város szülöttei, de a szentesi Horváth Mihály Gimnázium drámatagozatójáról indultak el a világot jelentő deszkák felé. Közülük is talán a legismertebb Alföldi Róbert, a Nemzeti Színház direktora. Kevésbé köztudott, hogy a fiatalon elhunyt, rendkívül tehetséges Ternyák Zoltán, vagy a Vígszínház kiváló karakterszínésze, Fesztbaum Béla is itt kezdte bontogatni szárnyait.

A korabeli forrásokra alapozó, s azokat gyakran idéző, kronologikus rendben feldolgozott szentesi eseménytörténetből általános képet is kapunk az adott korszak honi színházi életéről, kultúrájáról, szintársulati működéséről, a vidéki színjátszás nehézségeiről, az engedélyeztetési eljárásoktól egészen az előadások igen csak változó mértékű támogatottságáig, fogadtatásáig, a korabeli repertoár elemzéséig. A felsorakoztatott kordokumentumok között találunk sajtóhíreket, városi színügyi bizottsági jegyzőkönyveket, színingazgatói leveleket, amelyekben a városi tanácstól helyi játszási engedélyt kérnek, és korabeli színházi plakátokat egyaránt. A kötetet kísérő illusztrációs anyag a tartalomnak megfelelően gazdag, és szintén nem csak szentesi vonatkozású. Kelemen László portréját éppúgy megtaláljuk benne, mint az 1790-ben az első magyar nyelvű színházi előadás színhelyéül szolgáló budai Várszínház épületének ábrázolását. Jászai Mari, Laborfalvi Róza vagy éppen Egressy Gábor arcképe mellett felbukkan a szentesi Iparos Ifjak Önképző Körének tagjairól készült fotográfia. A – sajnos – nem túl jó minőségű fekete-fehér fotók sorát egy, az utolsó előadáson készült, 2008. évi darab zárja, amely a közönséget örökíti meg. A kötetet lapozgatva csak csatlakozni tudunk a szerző abbéli óhajához, hogy mielőbb legyen ismét megfelelő játszóhelye Szentes színi életének.

(Kruzslicz Pál: *Thália Szentesen. Színjátszás és színház 1838–2008. Szentes, Szentes Városi Könyvtár Nonprofit Közhasznú Kft.–Pandola Szentes Kft., 2010. 283 p.*)

Tóth Andrea